

**Samarbetsprojekt
Fortum Markets AB
Upplandsstiftelsen**

**RAPPORT 2010/6
DELRAPPORT 2
Naturmiljöer vid nedre
Dalälven 2010**

Pär Eriksson

FÖRFATTARE

Pär Eriksson

FOTO FRAMSIDA

Landkvarn, naturreservatet Bredforsen. Foto: Pär Eriksson

KARTOR

Pers Stolpe

© Lantmäteriet 2010, SGU Länsstyrelsen

PRODUKTION OCH LAYOUT

Upplandsstiftelsen

KONTAKT UPPLANDSSTIFTELSEN

Telefon 018-611 62 71

Hemsida www.upplandsstiftelsen.se

© Upplandsstiftelsen 2010

DELRAPPORT 2

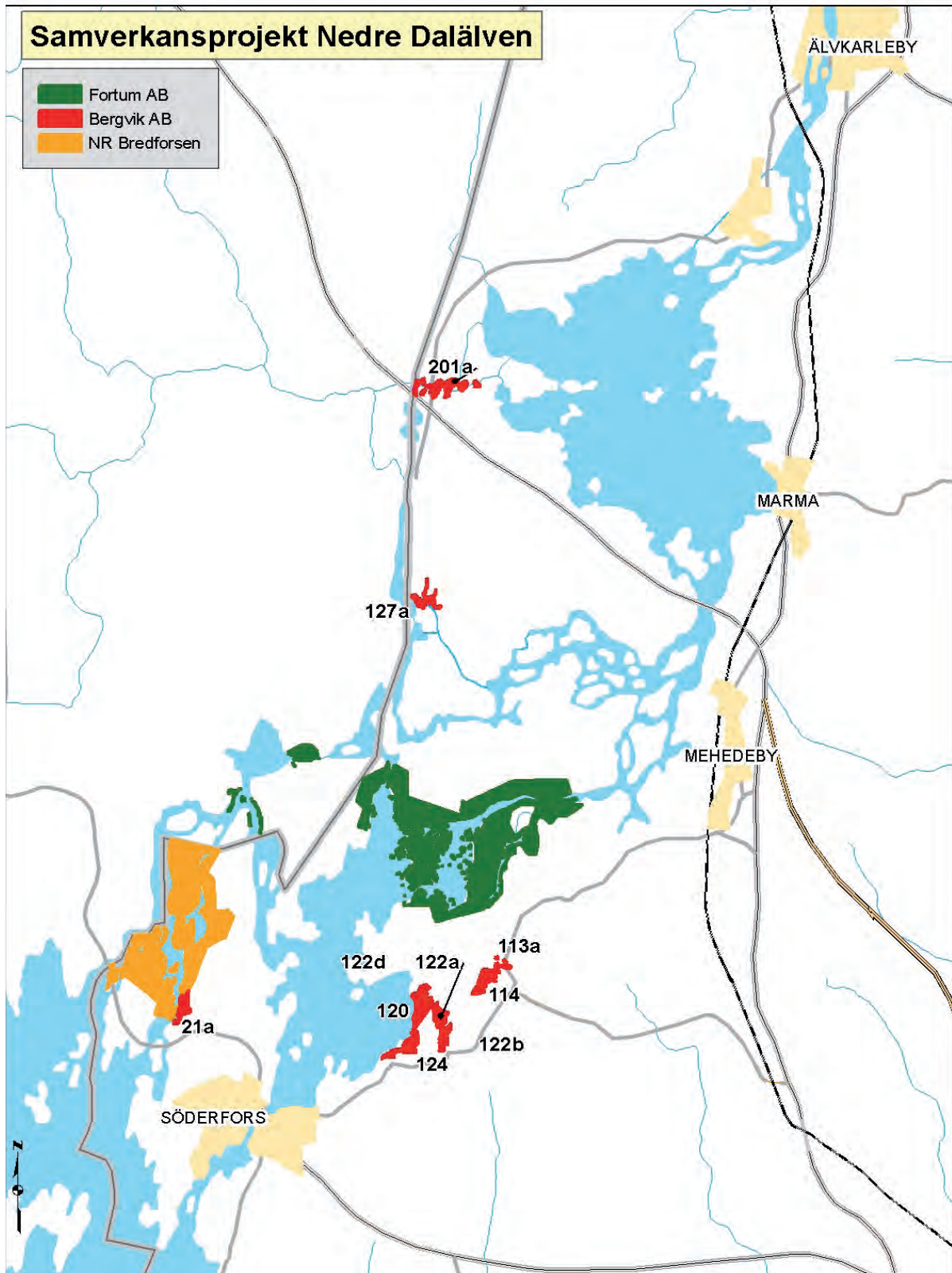
Naturmiljöer vid nedre Dalälven

Pär Eriksson

*Skotning av ris utförs med en liten maskin för att undvika onödiga körskador, naturreservatet Bredforsen.
Foto Pär Eriksson.*

KARTA 1

Översiktskarta över marker som kan komma att beröras av projektet.

INLEDNING

År 2009 inledde Upplandsstiftelsen och Fortum Markets AB ett samarbete för att bevara naturvärden vid nedre Dalälven. Arbetet syftar till att bevara och utveckla de naturmiljöer som mest karakteriserar landskapet längs älven såsom älvängar och lövrika strandskogar. Miljöerna är inte bara kännetecknande för de unika naturförhållandena vid nedre Dalälven, de är också livsmiljö för en rad hotade arter. Genom förändringar i markanvändningen inom jord- och skogsbruk samt utbyggnaden av älven för vattenkraft håller dessa miljöer på att förändras eller helt försvinna.

Projektet finansieras av Fortums Nordiska miljöfond, det vill säga försäljningen av Bra miljömärkt el. Naturskyddsföreningen har som miljöorganisation godkänt projektets utformning.

Enligt de avtal parterna undertecknat ska projektet avrapportera skriftligen varje halvår.

PROJEKTETS OMFATTNING

Arbetet syftar till att öppna upp och förhindra att älvängar och svämskogar växer igen, samt återskapa naturligt lövrika skogsmiljöer med asp och gamla ekar.

Insatserna innebär:

- uthuggning av gran från strandängar och lövträdsrika områden
- buskröjningar på strandängar
- frihuggning av gamla ekar
- återskapande av slåtter och betesmark på älvängar
- gynnande av lövträd som asp
- åtgärder för att gynna vitryggig hackspett
- åtgärder för att förbättra situationen för fisk och andra vattenlevande organismer som lever i strömmande vatten

SAMARBETSPARTNER OCH INTRESSETER

Projektet kommer att pågå i tre år. Arbetet leds av Upplandsstiftelsen i kontakt med Fortum och i samråd med berörda myndigheter: Länsstyrelsen i Uppsala län, Heby, Tierp och Älvkarleby kommun. Under året har kontakter knutits med Bergvik AB som äger stora arealer kring älven samt Naturskyddsföreningens Projekt vitryggig hackspett.

OMRÅDEN SOM BERÖRS

Projektet omfattar en rad naturområden bland annat naturreservatet Bredforsen och Fortums marker kring Untra kraftverk, se karta 1.

Delar av området utnyttjas för friluftsliv. En viktig del i arbetet är därför att lyfta fram och informera om naturvärdena, t ex genom olika publikationer och information i området.

Nöttbo ligger på Bergviks mark och är en igenväxt ekhage vid älven. Området kartläggs nu och möjligheterna att restaurera hagen diskuteras i projektet.. Foto: Pär Eriksson.

MÖTEN OCH PLANERING

Den 19 januari 2010 träffade Upplandsstiftelsen representanter för Bergviks skog AB. På mötet deltog Bergviks ekolog Börje Pettersson samt Anna Kolmert, naturvårdsansvarig för Bergviks region öst. Ett antal områden som Upplandsstiftelsen tidigare inventerat på Bergviks marker presenterades som tänkbara för åtgärder inom projektet (fram för allt att gynna ek), se karta 1. Bergvik ställer sig positiv till projektet och att åtgärder även kan komma i fråga på deras marker. Projektet kommer att gå vidare med att föreslå åtgärder och presentera dessa för Bergvik allt eftersom de framkommer. Den 10 maj 2010 hölls ännu ett möte med Fortum där bland annat tänkbara åtgärder på Fortums markinnehav vid Untra diskuterades.

GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER

ARBETE UTFÖRT I LANDMILJÖER

Under året har arbetet med restaurering av strandängar och svämskogar i naturreservatet Bredforsen i Uppsala län fortsatt. Ett 35 ha stort område har stängslats in och hävdats med betesdjur, karta 2. Restaureringen har omfattat slyröjning av älvängar, röjning och utgallring av gran samt frihuggning av äldre ek och tall i svämskogsmiljöer. Djurägaren som vi samverkar med är intresserad av ytterligare betesmark i området och nya fållor planeras för nästa år. Bidrag för restaurering av betesmarker söktes år 2009 från Länsstyrelsen och beviljades i år (men har inte utbetalts än).

Arbetet med att minska graninslaget i lövstrandskogarna fortsätter. "Gransanering" i svämskog i naturreservatet Bredforsen. Foto: Pär Eriksson.

INFORMATION

I en artikel med fokus på den vitryggiga hackspetten vid Färnebofjärden omnämndes utplanteringen av vitryggig hackspett i Båtfors-området i Uppsala Nya Tidning.

I samband med invigningen av Bredforsens naturreservat beskrevs den 3 juni åtgärder som utförts i området av projektet. Utplanteringen uppmärksammades även i radio SR/P1 "vetandets värld" där projektledaren Kristoffer Stighäll intervjuades.

NYTT | MÅNDAG 26 JULI 2010

UPPLAND

Lyckad häckning för ovanlig hackspett

Färnebo. Tre vitryggar har bosatt sig i Färnebofjärden • Har inte häckat i området sedan 1975

Sedan flera år tillbaka pågår projektet att återställa den i Sverige utrotningshotade vitryggiga hackspetten. I maj häckade ett par i nationalparken Färnebofjärden. Länsstyrelsen avbjöd genast platsen som fågel-skyddsområde.

Häckningen avbröts dock efter två veckor, omkring den 15 maj. Då hade hannen och hanan turat om ägg.

–Hanan är här ett år gammal, vitryggen blir hönsnogen vid två år, äggen var helt enkla, inte befruktade, säger den kände ornitologen Stig Holmstedt.

Häckningsförskölet är emellertid ändå en stor framgång. Sedan den vitryggiga hackspetten sågs häcka i området var i maj 1975.

DET FINNS FÅR NÄRVARANDE tre vitryggar i nationalparken Färnebofjärden, två är hanner. De har av allt att döma blivit stationära sedan de förra året sattes ut i voljeter innan de frisläppte. Möjligen kan ytterligare någon vitrygg finnas i området som inte upptäckts av ornitologerna.

Fåglar från Norge har förmlats häcka i hägn hos Nordens Arki i Bohuslän. Det genetiska materialet är identiskt oavsett varifrån vitryg-

gen ursprungligen kommer. I år gjordes dessutom en större utestämning med tio stycken vitryggar från Nordens Arki i Båtforsområdet mellan Söderfors och Älvkarleby. Området ligger till 90 procent i Uppsala län, för övrigt i Gävleborgs län.

–Jag hoppas och tror att vi kommer att kunna få tillbaka en liten stam vitryggar i Nedre Dalälven. Utstämningar i Värmland och Dalaland har tidigare varit

framgångsrika, säger Stig Holmstedt.

VITRYGGEN HAR kraftigt minskat i Sverige som ett resultat av det moderna skogsbruket som kraftigt redansera naturliga arealer med gammal lövskog. Gränsen är det främsta hotet, där den breder ut sig skuggas befintlig lövskog, något som inverkar negativt på tillgången på mat för vitryggen. Det grundläggande

är alltså att det finns tillräckligt stora biotoper med gammal lövskog, framför allt asp och björk, så att vitryggen kan finna föda. I Nedre Dalälven finns sådana områden och man arbetar på att öka dem.

Försköten att rätta vitryggen engagerar många. Projektet är ett samarbete mellan Svenska Naturskyddsförbundet och Nordens Arki. Större delen av kostnaderna betras av donationer från privatpersoner som destinerat sina ansåg till just vitryggen.

STIG HOLMSTEDT SÄGER att vid sidan av projekter Råda da vitryggen i Nedre Daläl-

ven hoppas han på naturin-irrande återifrån: –I fjol fick Finland ett stort tillböck från Ryssland som kan ha spilt över litt: hos oss också via Kvarken och Åland.

I Finland finns en ett späl par, på Väst och Söndal det i Norge ett hundratal. In- vändning från Norge bedöms som mindre tungt då Eglars flyttvägser normalt är nord- östliga och sydvästliga.

–Skogsarbetaren Stora har lovat att avsätta 300 om- råden om vardera cirka 300 hektar för vitryggen i lan- det, uppger Stig Holmstedt.

Hans Lundgren
hans.lundgren@nrm.se
08-478 13 58

"Jag hoppas och tror att vi kommer att kunna få tillbaka en liten stam vitryggar."
Stig Holmstedt, ornitolog

VADARPAR. Upplandsstiftelsens marinbiologer Tomas Loreth och Pär Eriksson drog på vadarbyxor för att demonstrera elfiske.

VIOLER. Upplandsstiftelsens ekolog Pär Eriksson visar den rara sumpviol, som här får heta dalälvsviol.

PROFFISKE. Stensimpa, lake gädda, mört och benlöja var något av den fångst Tomas Loreth och Johan Persson i vadarbyxor kunde visa upp efter sitt elfiske.

Bredforsen nu ännu större

söderfors. Naturreservatets område har utökats • Nyinvigning med guidning i går

Dalälvsområdet Bredforsen som sträcker sig norrutt från strax utanför Söderfors är inte nytt i reservatets sammanhang. Men på torsdagen invigdes det som ett nytt och större naturreservat.

Reservatet förvaltas av Upplandsstiftelsen, som redan 1991 i samarbete med länsstyrelsen började arbeta med området. Fjollirens länsstyrelse beslut om nytt reservatsområde och ny skötselplan, innebär att en lång och seg process med att hitta och förhandla med berörda fastighetsägare nu gått i mål. Det enklaste var första markförväret från Stora Kopparberg.

Sedan dess har 17-18 andra enskilda fastighetsägare och samfälligheter letats upp och kontaktats. För vissa delar av området har det också krävs fastighetsutredningar genom lantmäteriets fogskog. När nya större Bredforsen nu invigs, återstår endast ett oklart fastighetsägarskap. Det gäller ett myrområde som aldrig blev föremål för arvsföret 1918 varför ingen aktuell markägare hittats.

DET NYA, STÖRRE Bredforsens naturreservat omfattar 350 hektar, varav 230 hektar är land och resten vatten. Upplandsstiftelsens ekolog Pär Eriksson berättade vid sin del av invig-

ningsguidningen om flera av områdets karaktärsmiljöer. Där räknas områden med svämskog, älvängar, några holmar med urskogskaraktär, rester av hagmarker och tidigare fåbodvallar samt restaureringsskog, det vill säga kulturskog som arverkats för mellan 30 och 50 år sedan.

–Det är miljöer som bärver ganska stora skötselinsatser, säger Pär Eriksson. ÄLVÄNGARNA SKA hållas öppna med hjälp av kossor på väg upp från en gård i Björklinge så fort marken blir. Granskogen, som tränger på när vattenföden minskar som följd av kraft-

verkens regleringar, måste också hållas öppna. Det sker genom avverkning och ringbarkning. Som bieffekt av gransavverkningen, har smågrannar i underskogen tagits tillvara och bland annat blivit ungträd i 500 meter gårdsgårdsskogar som kommit till användning på Råvsten.

INVIGNINGSGÄSTERNA fick under en myggrik promenad bekanta sig med många rara arter, som dalälvsviol (sumpviol) och den unika svampen linddyna. –Nördigt, medlag Jonas Lundin från länsstyrelsen i Gävle om de ingående studierna av den sistnämnda. –Men det häftiga är inte

linddynan i sig utan det den berättar.

FRÅN SKOGEN FÖRDES invigningsgästerna till vatten, där Upplandsstiftelsens marinbiologer Tomas Loreth och Johan Persson demonstrerade elfiske och berättade om vattenlivet.

Sedan var det invigning med lära och sitt korta tal följt av bandklippning tog

stiftelsens ordförande Stefan Goeborg fäns på natu-rens betydelse för människan.

–Att främja folkhälsan är viktigt för Upplandsstiftelsen.

FOTO: Reservatet sträcker sig över två län och för de 230 hektar som ligger i Gävleborg gäller ett reservatsbeslut från 1999. Anders Badner

Artiklar i Uppsala Nya Tidning som berör projektet publicerades under sommaren.

Ett ca 1 ha stort lövbestånd i direkt anslutning till naturreservatet och betesfållan har åtgärdats på mark som ägs av Bergvik skog. Gran har avverkats och grov tall samt ett 10-tal ekar har friställts.

Åtgärder i form av frihuggning av grov ek och tall har planerats på Bergviks mark vid Lerån-Tångså, område 201a, se karta 1. Avverkningarna kommer att genomföras i höst. En liten älväng i anslutning till en rastplats som anlagts av Älvkarleby kommun röjdes och slogs under sommaren i samma område.

*Röjning och slåtter av älväng på Färnäset vid kanotleden längs Lerån-Tångså. Före och efter åtgärd.
Foto: Fredrik Larsson.*

Restaurering av ekhagar på Bergviks mark vid Untra gård har planlagts under våren. Kontakter har tagits med djurägare på Untra gård och markägaren.

Lövskogsrestaurering har planerats på Fortums marker vid Untra, område 36 och 32 enligt Upplandsstiftelsens naturinventering som gjordes tidigare i området. Område 32 kommer att åtgärdas under hösten. I båda fallen rör det sig om röjning av planterad gran i lövskogsdominerade ungsogar på Hallsboön.

Möjligheterna att återfå bete i ekhagen vid Nöttbo diskuteras med djurägaren på Untra gård. Foto: Pär Eriksson.

Bygge av voljär i anslutning till naturreservatet Båtfors. Foto: Pär Eriksson.

Två voljäer för vitryggig hackspett byggdes i samverkan med Naturskyddsföreningens projekt vitryggig hackspett och Länsstyrelsen i Uppsala. Voljärerna användes för utplantering av 10 ungar av vitryggig hackspett. Fåglarna härrör dels från infångade fåglar i Norge och uppfödda fåglar på Nordens ark. Då antalet fåglar översteg det planerade byggdes två voljäer i stället för en som var budgeterat. Efter att fåglarna släppts ur burarna har de matats kontinuerligt av personal som finansierats av Naturskyddsföreningen och Upplandsstiftelsen.

En av de tio ungarna av vitryggig hackspett som lämnat buren. Foto Pär Eriksson.

VITRYGGIG HACKSPETT

Denna bur tillhör Naturskyddsföreningen och används för utplantering av vitryggig hackspett. Vitryggig hackspett är idag en av landets mest hotade arter. Utplanterarna ingår som en del i det nationella åtgärdsprogrammet för arten.

Buren är fåglarnas trygghet och därför ber vi alla att visa stor hänsyn och inte vistas i närheten.

Den är byggd av Upplandsstiftelsen med ekonomiskt stöd från Fortums miljöfond.

I anslutning till dessa burar har stora områden avsatts av Bergvik skog AB för att främja den vitryggiga hackspetten.

Teckning: Johan Stenlund

VID FRÅGOR KONTAKTA:

Kristoffer Stighäll, Naturskyddsföreningen, 070-669 68 96

Pär Eriksson, Upplandsstiftelsen, 018-611 62 69

Ingemar Lindquist, Länsstyrelsen i Uppsala län, 018-19 52 17

BERGVIK SKOG

Fortum

Naturskyddsföreningen

EKONOMISK REDOVISNING

TERRESTER VERKSAMHET 2010 (JAN–JUL)

Kostnader (exkl moms)

Bygge av två voljäer 51 190 kr

Restaurering av älvängar och svämskog
på Jörsön samt skotning av ris 10 685 kr*

Röjning och slåtter av älväng Färnäset
(Tullgårdens Natur&Kultur) 3 100 kr

Fältarbete och planering 12 500 kr

Resor, US 4 900 kr

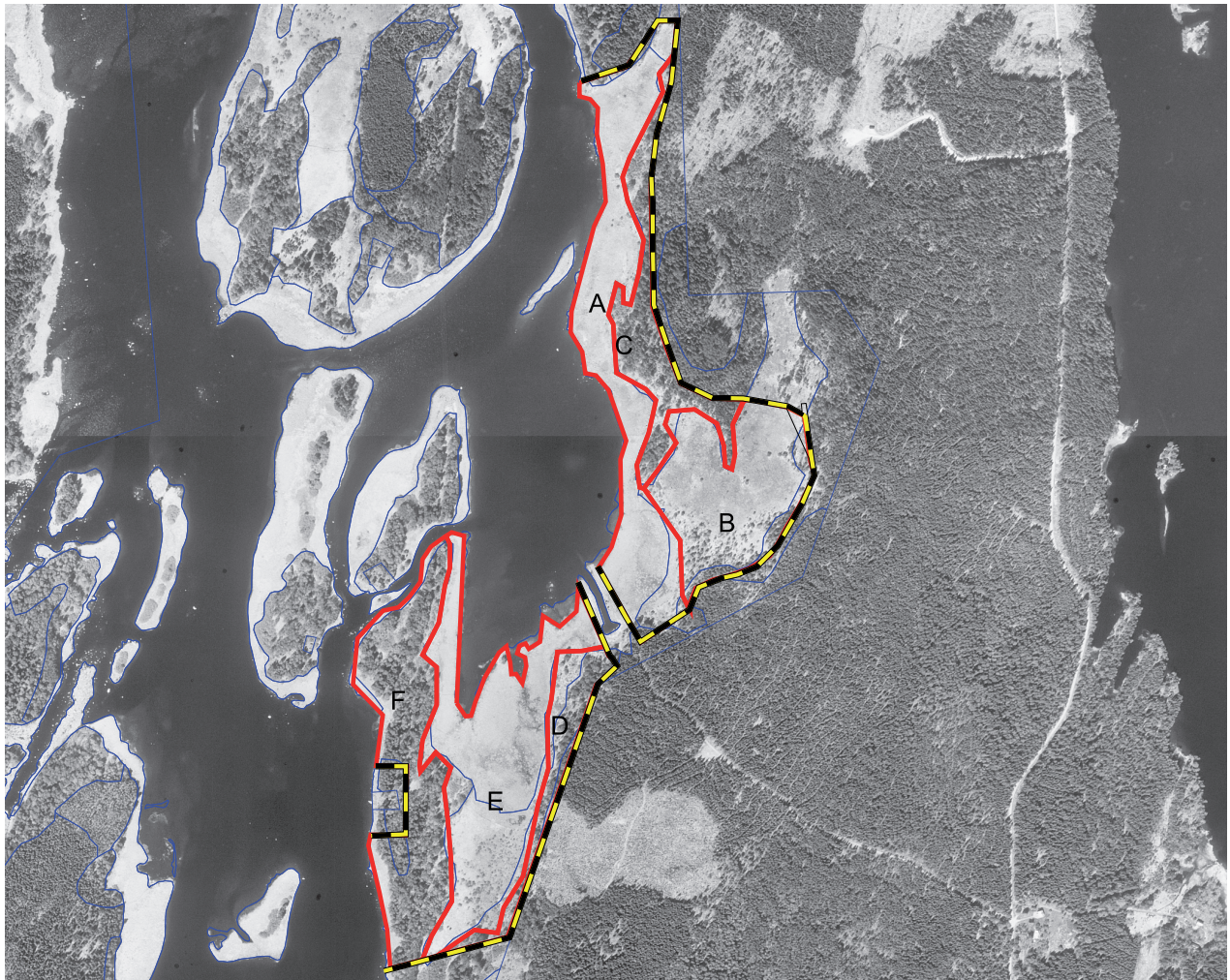
* Den totala summan uppgår till 106 850 kr. 90% av kostnade
täcks av de restaureringsstöd som beviljats av jordbruksverket

SUMMA: **82 375 kr**

KARTA 2

Bilaga: Ansökan om restaureringsstöd 2009

Bredforsen, område 3

Skala: 10 500

Område som stängslats in och hävdas idag genom bete. Restaureringsstöd är sökt från Länsstyrelsen.

År 2009 inledde Upplandsstiftelsen och Fortum Market AB ett samarbete för att bevara naturvärden vid nedre Dalälven. Arbetet är inriktat med syftet att bevara och utveckla de naturmiljöer som mest karaktäriserar landskapet längs älven såsom älvängar och lövrika strandskogar.

Projektet finansieras av Fortums Nordiska miljöfond. Enligt de avtal parterna undertecknat ska projektet avrapportera skriftligen varje halvår. Detta är således den andra delrapporten som beskriver det hittills utförda arbetet i projektet.

NATURVÅRD & FRILUFTSLIV

Box 26074, 750 26 Uppsala
info@upplandsstiftelsen.se
www.upplandsstiftelsen.se